

הארץ | משפחה

מחקר חדש מבהיר עד כמה אי השוויון משפיע על הישגי התלמידים

מסקנות המחקר של מכון שורש, הנוגע להשפעת השכלת ההורים על הישגי ילדיהם, הן כי מערכת החינוך כאן הרבה פחות יעילה בהתמודדותה עם הנושא בהשוואה למדינות מפותחות אחרות

נועה לימונה 22 ביוני 2023 🔔 **התראות במייל**

אמנם לא היינו זקוקים להוכחה נוספת לכשלונה של מערכת החינוך הישראלית, אבל בכל זאת קיבלנו אותה: מחקר שנערך באחרונה במוסד שורש מצא כי ההשפעה של השכלת ההורים על הישגי ילדיהם בבית הספר משמעותית בישראל הרבה יותר מאשר במדינות מפותחות אחרות. ממצא זה מעיד על כך שמערכת החינוך לא מצליחה לתרום מספיק לילדים באופן שמצמצם את הפערים הסוציו-אקונומיים ביניהם, ומעניק להם שוויון הזדמנויות וניידות בין דורית בעתיד.

למערכת החינוך יש תפקיד מרכזי ביותר בצמצום אי השוויון בחברה. מערכת חינוך איכותית מפחיתה את הפערים ובתוך כך חוסכת למדינה הרבה מאוד כסף. כך הראה למשל מחקר האורך המפורסם שערך ג'יימס הקמן, זוכה פרס נובל לכלכלה.

המחקר של מוסד שורש בחן 51 מדינות שהשתתפו לפחות ב-14 מתוך 15 ממבחני הפיז"ה שנערכו בין השנים 2006-2018. ממוצעי הציונים בשלושת תחומי האוריינות בחמישה מאזורי הבחינה שנערכו באותן שנים ממקמים את ישראל מתחת למקום ה-36. בעשירייה הפותחת נמצאות למשל הונג קונג, פינלנד, קוריאה, יפן, קנדה, הולנד, ניו זילנד ושווייץ. התלמידים החרדים לא משתתפים במבחנים, ואילו היו משתתפים בהם, סביר להניח שמיקומה של ישראל היה נמוך אף יותר.

כפי שכבר פורסם, פער הציונים הממוצע בקרב התלמידים הישראלים בשנים הללו היה הגבוה מכל המדינות - הרבה מעל המדינה הממוקמת במקום השני, בולגריה. פערים גבוהים במיוחד נרשמו בין הנבחנים בעברית לבין הנבחנים

בערבית. גם כאן השתתפות התלמידים החרדים היתה כנראה מגדילה את הפערים עוד יותר.

ממצאים מטרידים

החוקרים, אריאלה סבין, איל קמחי וזן בן דוד, הראו שפערי ההישגים בין כל קבוצת ילדים לבין אלה שהוריהם הכי פחות משכילים עולים בהתאם לרמת ההשכלה של ההורים. החוקרים מציינים שתלמידים שנבחנו בשפה הערבית הוצאו מניתוח הנתונים משום שהיו הבדלים גדולים בין דיווחי התלמידים דוברי הערבית על השכלת הוריהם לבין הנתונים המנהליים של הלמ"ס. ולמרות זאת, הפערים בישראל על רקע השכלת ההורים נותרו כאמור גבוהים מאוד.

לפי המחקר, תלמידים שיש להם לפחות הורה אחד שסיים תיכון השיגו ציונים הגבוהים ב-16% מתלמידים ישראלים שאף אחד מהוריהם לא סיים תיכון. הפער הזה גדול פי שניים מפערי המדינות המובילות. במקרה שבו לאחד ההורים יש תואר אקדמי, הפער בין ילדיו לבין ילדים שהוריהם לא סיימו תיכון עולה במידה ניכרת, ל-25% בישראל ול-14% במדינות המובילות. ההבדלים הגדולים ביותר בהישגים במדינות המובילות ובישראל הם בין ילדים לשני הורים בעלי תואר אקדמי לבין ילדים ששני הוריהם לא סיימו תיכון. בישראל הפער עומד על 32% - כמעט כפול מהפער במדינות המובילות.

לפי החוקרים, הורים משפיעים על הישגי ילדיהם בשני היבטים מרכזיים. הראשון הוא מתאם גנטי והשני הוא רמת ההשקעה שלהם בהון האנושי של הילדים. הורים משכילים יותר נוטים להיות גם בעלי אמצעים כלכליים, המאפשרים להם להשקיע יותר בהון האנושי של הילדים, ובנוסף לכל הם עשויים להיות מודעים יותר לחשיבות ההשקעה הזאת. כמו כן, הם לרוב גרים באזורים שבהם הרמה הכלכלית-חברתית גבוהה יותר ושיש בהם בתי ספר טובים יותר.

כדי לנטרל את השפעות המאפיינים החברתיים-כלכליים של בית ההורים, בוצע פיקוח סטטיסטי על משתנים מסבירים נוספים כמו מגדר, הימצאותם של פריטים שונים בבית (כמו ספרים, מחשבים, סביבת לימודים, טלוויזיות), וכיוצא באלה. לאחר הפיקוח על משתנים אלה, הפערים הצטמצמו עד כמחצית, אך לא אצלנו; בחלוקה לפי תחומים, נמצא שהפערים הנמוכים ביותר בין הנבחנים הישראלים לבין הנבחנים במדינות המובילות הם בתחום הקריאה, והפערים הגבוהים ביותר הם בתחום המתמטיקה.

מסקנת החוקרים היתה שמערכת החינוך הישראלית יעילה הרבה פחות בהתמודדות עם הקשר בין השכלת ההורים להישגי התלמידים בהשוואה למדינות מפותחות אחרות. וזה המצב עוד מבלי שתמומש הפנטזיה של ארגון קהלת בחינוך, שאם תתרחש תגדיל עוד יותר את הפערים בין תלמידים בישראל.

מבחני פיז"ה מתמקדים אמנם בגילי בית הספר, אך חשוב לזכור שהשפעת החינוך האיכותי הזמין לכל על שוויון חברתי מתחילה הרבה לפני כן - בגיל הרך. בישראל, גם בהשוואה להזנחה הכללית של החינוך הניכרת מהמחקר הנידון כאן, הגילים הרכים סובלים מהזנחה קשה עוד יותר. דווקא השנים הקריטיות ביותר מבחינת התפתחות המוח ועיצוב האישיות - אלה שהשפעתן על עתידו של אדם היא המכרעת ביותר - מופקרות לחלוטין. משום כך, התמודדות ראויה עם ממצאיו המטרידים של המחקר תצטרך להתייחס לחינוך מהרגע שבו הוא באמת מתחיל - בגן.

לחצו על הפעמון לעדכונים בנושא:

 חינוך בית ספר מערכת החינוך בתי ספר

נועה לימונה | משפחה

עיתונאית, כתבת הורות ומשפחה של עיתון "הארץ",
מחברת הסור "הורה נבוכים" בגלריה שישי

noa.limone@haaretz.co.il